

Péntek Imre

Egerszegi tárlatok

(Fehér László új képei – Vas megyei képzőművészek bemutatkozása)

Annyi jelentős hazai és nemzetközi kiállítás után szeptemberben a Városi Kiállítóterem jóvoltából a zalaegerszegi közönség is találkozhatott Fehér László, Kossuth-díjas festőművész legújabb képeivel. A kortárs képzőművészet szereplői gyakran panaszkodnak az értetlenségre, a be és el nem fogadásra, az elismertség hiányára. A nem rég ötvenedik életévét betöltő Fehér Lászlóról nem mondható el ugyanez. Ha valaki, ő sikeres festő. Komoly gyűjtőköre van, magánosok és intézmények vásárolják műveit, gyakran állít ki neves külföldi galériákban. Több album is megjelent munkásságáról, neves művészettörténészek méltatásával. A hazai kiadványokból Hegyi Lóránd, Forgács Éva, Fitz Péter, Néray Katalin Alexander Tolnay nevét említhetjük, de az osztrák Wilfried Skreiner, Donald Kuspit, a francia Michel Gaudot, a német Markus Walter, a szlovák Helena Markusova is komoly tanulmányokat írtak szaklapokban róla. Legutóbb épp a nem rég nyílt, rangos magángaléria, a Kogart jelentetett meg a művész tavaszi kiállítása alkalmából legújabb képeiről vaskos kiadványt, ismét Hegyi Lóránd elmélyült bevezetőjével.

Igaz, a rendszerváltás előtti időkben voltak nehézségei, a főiskola elvégzése után a hetvenes évek végén, amikor a táci Gorsium Étteremben dobolt, billentyűs testvérével duót alkotva, hogy a megélhetése biztosítva legyen. De tehetsége túlnötte a mellőző kultúrpolitikát. Fehér Lászlót „felfedezték”. Igaz, nem Magyarországon, Nyugat-Európában. Kezdetben a brigádnaplós és az aluljárós képek hoztak – gyanakvással együtt járó, nem hivatalos – sikert számára. Később Hegyi Lóránd, Néray Katalin és más művészettörténészek szakmai elismerése jelentette az áttörést, a bebocsátást legalább a „türt” kategóriába. Nem véletlen, hogy a rendszerváltás szimbolikus évében, 1990-ben, az ő fekete-sárga korszakának képei képviselték a magyar képzőművészetet a Velencei Biennálén. Felfigyelt rá a nemzetközi sajtó, a Neue Zeitung, The Wall Street Journal, Art News, Süddeutsche Zeitung, Stuttgarter Nachrichten, Die Welt írtak tárlatairól. Ezután egymás követték az európai meghívások: Bécs, London, Párizs, Berlin rangos múzeumi, galériái adtak helyet műveinek. Eljutott a tengeren túlra, Los Angelesbe, de kiállított Érsekújváron és Kolozsvárott is. 1993-ban Munkácsy-díjat, 2000-ben Kossuth-díjat kapott. Egyike azon alkotóknak, akik Budapesten élve sem szakadtak el a szülő- és felnevelő tájtól, Táctól és Dégtől, sőt, az utóbbi években egy tágas, igényes műtermet épített – saját tervei alapján – Tácot, ahol végre kedvére dolgozhat, ideális körülmények között. Azóta Tác és Budapest között ingázva zajlik az élete, ha csak nem tesz eleget valamely külföldi meghívásnak, s rendez kiállítást, tart előadást.

Allandóság a változásban – valamiképpen ezzel a kifejezéssel írható le első megközelítésre Fehér László már több stílusváltás megért piktúrája. Állandó, sőt, meghatározó jegye ennek a képformálásnak, hogy következetesen megmarad a – nevezzük úgy – spirituális, szenzibilis figurális keretei között. A kezdeti hiperrealista, fotórealista időszak után – a római ösztöndíj (1986) ebben nagy szerepet játszott – kialakult egy sajátos, csak Fehér Lászlóra jellemző ábrázolásmód. A figurák „elanyagtalanítása” vagy „átszellemiesítése” – fehér körvonalakkal körülrajzolt alakok jelennek meg képein, akik mintha a saját szellemletük képviselői lennének egy metafizikai, hideg, steril közegben. Tág terek, tiszta színek, s néhány meghatározó, gyakran hétköznapi, banális tárgy, alakzat – melynek megvan a maga súlya, többletjelentése, „szűrőpontja” – ahogy Susan Sonntag fogalmazza a fotóval kapcsolatban – töltik be a képmezőt. Ezzel a kifejezésmóddal Fehér László előkelő helyet vívott ki magának a magyar festészet megújításáért folyó küzdelemben, a nyolcvanas években. Az új festészet, az új szenzibilitás Hegyi Lóránd által szervezett kiállítás-sorozatában a Fehér-képek döntő súllyal járultak hozzá az új formanyelv, kifejezésmód elfogadtatásához. De nézzük, miként ír erről egyik legjobb értője, Hegyi Lóránd: „Fehér László a szigorúan dokumentarista hiperrealizmus felől jutott el az emocionális telített, drámai hangvételű, monumnetális új festészet legexpresszívebb megnyilatkozásához. Műveiben az egyéni sors, a családi és rokoni történetek

mindig a történelmi múlt felidézésével, az emberiség nagy konfliktusainak és tragikus eseményeinek poétikus újrafogalmazásával szervesen egybefonódva jelennek meg. Szubjektív historizmusa jelképekből építi fel a maga reális képi jeleneteit... a szubjektív történelem alakjai, a családi anekdoták figurái, régi fényképekről ismert dédapák és nagyapák, a művész gyermekkorának motívumai jelennek meg” – eddig az idézet, hozzátenném: sajátos pózban, fénytörésben, perspektívában. „S mindez mégsem narratív módon, hanem mindig egyetlen, zárt, szigorúan felépített, egy-egy kiemelt motívum köré szervezett kompozícióban” – nyeri el látvány(os) megfogalmazását. Mára több „korszakot” tudhat maga mögött. Kolorizmusa egy időben beszűkült, redukálódott, hosszú éveken át finoman variált fekete-szürke-fehér színkálát használt, később ez kiegészült a halványszürkéhez kevert okkersárga-rózsaszínnel, máskor sárga-zöld-kék tónusokkal. Modelljei lassan visszanyerték reális alakjukat, s mára egy lírai, bensőséges, azt is mondhatnám: pszichologizáló ábrázolás jellemzi. „Fehér festményei nem rejtvények, s így meg sem fejthetők.” De: „Van bennük valami titok, ami felkínálja magát a szemnek és a gondolkodásnak ...” – állítja Heller Ágnes a festőről írott esszéjében. Kissé másként fogalmazva erről a „titokról”: a képmező szuggesztív, intenzív telítettsége, a fény, a megvilágítás hatásos eloszlása, a színek dinamikája, a formák monumentális dekorativitása az „élettények édességét” (Füst Milán kifejezése) közvetíti... Talán ezért hatnak a világ minden táján.

Két dologról kell még szólni. Mindkettő konstans eleme ennek a festészetnek. Az egyik: Fehér László a hetvenes évek végén újjáformálta identitását, lelki-szellemi azonosulást vállalt a zsidósággal. Kezdetben az elhagyatott és elhanyagolt zsidó temetők romló, repedező, töredező sírköveit festette, majd mind mélyebbre hatolt a zsidó életforma és vallás rétegeibe. Megfestette a zsidó vallás kultikus tárgyait, a holocaust áldozatainak állított emléket képein (ennek egyik drámai és maradandó példája A gettó kapuja volt), de az ünnep(ek) szép pillanatai is megörökítésre kerültek. Amikor mindezt tette, nem váltott ki túl nagy elismerést egy olyan országban, mely többszörösen elítélte az agresszor Izraelt. A filozemitizmus nem tartozott a politikai erények közé. Fehér Lászlót mindez nem zavarta. Azt hiszem, e témájú képei jelentősen hozzájárultak ahhoz, hogy a magyar közönség a megértés igényével érdeklődni kezdett a zsidó vallás, történelem és kultúra iránt. Ennek az azonosulási folyamatnak egyik csúcspontját jelentették a festőművész izraeli látogatásai, amelynek élményéből remek festmények sora született. A zalaegerszegi kiállításon látható képek közül három is karakterisztikusan közvetíti ezt a tematikát: Oszlop mellett, Síró Dávid és Ima a falnál. Úgy gondolom, szép és megindító helyzet az, amikor a jeruzsálemi ima áhítata visszatalál az egykori zsinagóga szakrális terébe, légkörébe.

A másik: Fehér László „vidékisége”. Többről van szó, mint csupán arról, hogy nem tagadta meg indulása, gyermekkorai helyszíneit, élményeit. Hogy ma is kettős életet él: táci magányában és a zajos fővárosban. A lokalitás vállalásáról. A helyi színek, közeg, környezet motívumainak – a magasrendű festészet eszközeivel – egyetemes érvényűvé transzponálásáról. Bizonyítva: a lokális és egyetemes nem egymást kizáró, hanem egymásból táplálkozó elemek. De beszélhetünk konkrétan is. A dégi Festetics-kastély romos oszlopsora, lépcsője, kőbékája, tava, a „holland ház” a parkban – mind-mind megannyi káprázatos festmény ihletője. A Dégi emlékek sorozatához persze hozzátartoznak a régi fényképeken megörzött családi jelenetek, a szűkebb és tágabb család, a rokonság hihetetlen és mégis banális kalandjai a hétköznapi valóságnak a hétköznapi valóságában. A táci nyárfás büfé, a kanális-part, a gátörház, s természetesen a Gorsium kövei, a provincia árnyalakjai szintén ott kísértenek a szebbnél-szebb festményeken. Számomra Fehér László hűségét és a múltjának vállalását igazolják ezek a képek.

Ennyi bevezető után nézzük a zalaegerszegi tárlat anyagát. Ez lényegében válogatás budapesti kiállításának kollekcijából. Családtagjairól festett portrék, önarcképek mellett barátok, ismerősök voltak modelljei. Jeruzsálemi és más úti élmények színesítik a témakört. Mi jellemzi ezeket a 2001-4 között keletkezett új képeket?

Valamiféle bensőséges, befelé fordulás, melankólia. Színvilága ugyan felélénkült, de maradt a tompa, derengő, pasztelles árnyalat: a világos, puhán felvitt nápolyisárga tónusoktól az egészen sötét hátterű, narancssárgáig terjed a skála. A tematika fő vonulata a privát szféra zárt világa, felesége, fia és lánya jelennek meg a képeken (Judit gyertyával, koponyával, szappanbuborékot fújva, felesége arcrészlete a visz-

szapillantó tükörben). Számos önarckép-variánssal találkozunk. Füles sapkában, „Rembrandtra gondolva”. Hegyi Lóránd az ez alkalommal megjelent album előszavában így kommentálja ezt a fordulatot: „A családi együttlét egyszerű pillanatai, a hétköznapi élet banális jelenetei, parkokban, elhagyatott folyóparton, némiképp kihalt nyári üdülőhelyek kertjében sétálgató, vagy tétlenül álldogáló figurák, magányos férfiak és nők, csendesen várakozó felnőttek és gyerekek töltik be vásznait... Kívül állnak az időn, miközben fájdalmasan, esendően a menthetetlenül továtűnő pillanatok szereplői...”. Sajátos paradoxon: a született kolorista Fehér László csak visszafogottan él e képességével, fölcillantja az izgató színességet, de nem engedi kibontakozni. A szürkés tónusokban felragyogó színek, színpásmák sajátos kontrasztot, feszültséget teremtenek. Ez a visszafogottság valamiféle rezignációról árulkodik, az elveszett Paradicsomról, a mögénk folyt időből kimentett pillanatok fájdalmas (képi) zárványlétéről.

Meditatív, borongós hangulat árad el képein, feleségének, fiának és lányának portréi kérdően, mintha választ várnának, tekintenek ránk, s mint Hegyi Lóránd is írja: kontaktus keresnek a szemek, a nézők befogadó, viszonzó aktivitására számítva. Az önvizsgálat, a szembenézés, a tükörbe tekintés önarcképei ezek – fanyar, kissé kiábrándult iróniával áthatva. A tükrön kívül még két tárgy jelenik meg gyakrabban: a koponya és a gyertya. A koponya nem csak a múlandóság, a bölcsesség és kiválasztottság, a gyertya a lélek, az emlékezés, az engesztelés jelképe. Úgy vélem, mindegyiknek van mögöttes jelentése, sőt, jelentősége a pálya jelenlegi szakaszán, talán határponton, ami később válik igazán érdekessé. (Kiknek szólnak ezek a szimbólumokba öltöztetett üzenetek? S megértik-e azok, akikhez szólnak?) Az Önarckép gyertyával az egyik leghatásosabb mű – legalábbis szerintem – ebben a kollekcióban. Rembrandt, Cavaraggio, Georges de la Tour reminiszenciákat ébreszt. A gyertyafény nagyra növeszti a mögöttes árnyékokat, az arc vonásait sajátos derengésbe vonja. Mintha az egyéniség kettőssége – sötét és világos oldala – hívódna elő. Az angyali és démoni. A vonások mélysége megszenvedett tudásról árulkodik, a tekintet „tud valamit az életről”, ami nem éppen szívderítő. A gyertyát tartó kéz mozdulata mégis a fölajánlásé, a feloldozásé. Lehet, hogy belemagyarázás: a kiszolgáltatott ember áldozatbemutatása ez a gesztus. Megveszekedett korunkban. A (jel)képek nyelvén megfogalmazva. De mondhatnám azt is: figyelmeztetés. Szerénységre és alázatra int. Egymás iránt. Az élők iránt.

***

A Gönczi Galériában a szomszédos Vas megye képzőművészei mutatkoztak be RégióArt címmel. Szerencsés gondolat volt a tárlat megszervezése, hiszen rég volt hasonló átfogó kiállítás Zalaegerszegen. Természetesnek tekinthető, hogy a Nyugat-Dunántúl alkotói szorosabb kapcsolatra töreksenek egymással, mi több ugyanazon Eurégió tagjai. (Erről majd később.) A mostani tárlat résztvevői mindannyian „Alap tagok”, azaz tagjai a MAOE Vas megyei szervezetének. (Ha így van, s netán kimaradt néhány fiatal, akkor ez sajnálatos.) No, de nézzük az anyagot, amely mindenképpen reprezentálja a vasi képzőművészeti életet. Nyilván több generáció, több stílusirányzat és műfaj képviseltette magát, az így szükségképpen eklektikus kollekcióban. Ez a közönség szempontjából akár vonzó is lehet... Kissé rapszodikus áttekintésünk a hangsúlyosabb művekre, jelenségekre igyekszik koncentrálni – miután több mint harminc művészről van szó – a teljesség igénye nélkül.

Az őrségi táj szépsége nyilván sokakat megihletett. Ennek szinte klasszikus példája Marosfalvi Antal: Őrségi harangláb című képe. Dekoratív, stilizált, de a realizmus körét el nem hagyó ábrázolásmódja, a hatvanas éveket idézi. Krieg Ferenc valóságérő és „színezavaros” kompozíciói, erőltetett csurgatásai sem a műfaj csúcsai. Horváth János Tölgye sajátos, erőteljes monumentalitásra törekszik, de leragad a „natúr” látványnál. Hatos Csaba Fűzfája, hajladozó ágaival – némi szentendrés, szecessziós beütéssel is – a jobbák közé tartozik. Csizmadia Attila Segesvári utcarészlete viszont korrektül megoldott grafika, elegáns, finom részletekkel. Várnai Valéria impresszionisztikus megoldásokkal kísérletezik, szimpatikusan. (Enteriőr, Akt)

A többség az absztrakt változatait műveli, a „feloldott”, dekoratív formációkká stilizált, színgazdag látvány szerelmese. E körben Vértési Péter végsőkéig stilizált, sejtelmes alakzatokkal komponált „jelenetei” ma is kedvesen furák, Dóczi László „fénystrófái” pedig megmozgatják a fantáziát. Az általa festett Repedt

harang kísérletet tesz a disszonáns hangok festői megjelenítésére, számomra kétes sikerrel. Kamper Lajos a jel(ek) „visszaérzékiesítésének” nagy varázslója; a rovásírást felhasználva bontja ki a maga sokértelmű „jel-vízióját”, bonyolult, szürkés tónusokból összeálló struktúrát alkotva. Kamper László bravúrosan kivitelezett nyomatain finom, pazar színezésű szemcsék-foltok segítségével épít sejtelmes alakzatokat, arcokat. Masszi Ferenc viszont épp ellenkezőleg: vastkos, tömbszerű formákkal dolgozik, többnyire – már-már monokrómiába hajló – fekete felületek „élednek” meg festményein, antropomorfizálódnak. Szemek, arcok (lelkek) rejtőzködnek a látszólag élettelen tárgyimitációkban. Simon János hasonlóan szimbólumokkal teltített, dekoratív felületeket alakít ki; sajátos színburjánzásából városok, jelek sejtelmes körvonalai bontakoznak ki. A Saváriai emlék – a jól ismert római sírkő – gazdagon megfestett felületével igazi trouvaille. Kétségtelen Lobler Ferenc triptichonja (Hova lett a Paradicsom?) az anyag egyik kiemelkedő műve. A hiperrealista stílusban megfestett „édeni” táj, immár ember nélkül, a kígyóval és a bűnre csábító almával két oldalán, valami olyasmit sugall: metafizikai kiüzetésben vagyunk, a megsemmisülés célkeresztjében.

Szilárd Béla: A bánat emberei I., II festményei a szürrealitásba hajló, látomásos festészet dekoratív példái, Stekovics Gáspár pedig lelki (fizikai) mélystruktúrákat épít, sötét zöldes-barnás valörököt variálva, rendkívüli festői felkészültséggel. Bartek Péter Pál Lebegése a festőművész egyik jellegzetes, figyelmet keltő munkája. Talán „manipulált figuralitásnak” nevezhetnénk az általa művelt technikát. Az általa tökéletesen megfestett testek, testrészek valamiféle takarásban, elrejtésben nyerik el a végleges formájukat. Ezek a „beavatkozások” talán eltávolítják, mintegy zárójelbe teszik a témát (az emberi testet), így határolódva el a természetes ábrázolástól.

A szobrok közül kiemelkedik Lesenyey Márta Női portréja (bronz) és Tornai Endre András három mives eleganciával megformált plasztikája. (Szívbeli, Álló alak, Harcos). Kodolányi László talált tárgyakból hihetetlen leleményességgel kreált rurális „kompozícióit” csak két, kétségtelen jól megoldott kisplasztika képviselte. Hesztera Aladár ketté vágott hegedűből és trombitából összeállított „assemblage-a” inkább ötlet, gage, mint valódi plasztika. (Hegebita-Tromgedű) Az iparművészeti alkotások közül érdekesekek voltak Széplakiné Tamási Gabriella üvegmaszkjai, Geszler Garzuly Mária kerámia lapjai, japános, zenei formációkat variáló fotófelvetelei és Varga Judit kerámia plasztikái. Foky Éva lebegő papír kompozíciója (PortRém) „szellemes” játék, Sütő Éva pedig a minitextil műfajából mutatott be pár szép darabot. Végül említsük meg Koller László Károly „vasrajzait”: mindkettő József Attilát idézi. Portréját a lemez kivágásai, rései formálják ki, akár egy vasárlacot. A Bánat című vers ihlette, dekoratív „vas-erdő” részlet kevés kapaszkodó ad az értelmezéshez.

Egyébként az Eurégio (Győr-Moson-Sopron, Zala, Vas és Burgenland) pályázatának helyet adó győri Bartók Béla Művelődési Ház tárlatán láthattuk a szombathelyi Soós Nóra remek, első díjat nyert festményeit. Itt is helye lett volna.

Végül mit mondhatnánk? A vasi képzőművészeti „szemle” – esetleges hiányai ellenére – jó benyomást keltett, elmélyítve, megerősítve azt a gondolatot, hogy ismernünk kell egymás értékeit, alkotóit. Alkalmat adott ez látogatás némi önvizsgálatra is, ki-ki eldönthette, hol tart a zalai képzőművészek társasága ebben az összevetésben. A közösen vállalható, minőségi művek kiválasztódására több alkalom kell biztosítani: az Eurégio pályázata fontos, de nem kizárólagos szerepet kaphat ebben. A két megyében a hasonló stílusban, felfogásban alkotó művészek csoportos kiállítása (talán) újabb kapcsolódási pontot, szellemi izgalmakat kínál. Távol a „központtól” egymásra vagyunk utalva, alternatív fórumokat, Európára nyitó, régiós értékrendet kell teremtenünk. Közös erővel mindenképpen többre jutva.